

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Algılarına Yönelik Bir Araştırma

A Study on Secondary School Students' Perceptions of Abstract Art

Rıfat SERİN¹

¹Millî Eğitim Bakanlığı, Baloluk İsmet Bulut Ortaokulu, Ağrı, Türkiye

Selma TAŞKESEN²

²Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim-İş Eğitimi Ana Bilim Dalı, Erzincan, Türkiye

öz

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserlerine ilişkin bakış açıları ile soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri arasındaki ilişkinin tespit edilmesinin amaçlandığı araştırma 120 ortaokul öğrencisi ile gerçekleştirilmiştir. Çalışma nitel ve nicel yaklaşımın birlikte olduğu karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel desen yaklaşımı ile planlanmıştır. Araştırmanın veri toplama araçları, öğrencilerin soyut sanat algılarını belirlemek için metafor yoluyla veri toplama formu, estetik beğeni düzeylerini belirlemek için Sevim, Hisarcıklılar ve Feyzioğlu (2012) tarafından geliştirilen ve araştırmaya uyarlanan "Estetik Beğeni Ölçeği", öğrencilerin soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşlerinin tespiti için yarı yapılandırılmış görüşme formu ve süreç içerisinde çıkardıkları sanatsal çalışmalardan oluşmaktadır. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarına ilişkin metaforları içerik analizi ile çözümlenmiştir. Öğrencilerin Estetik beğeni düzeylerinin tespiti için betimsel istatistik, sınıf düzeyine göre farkı test etmek için Anova testinden faydalanılmıştır. Öğrencilerin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik algılarını ve soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşlerini belirlemek için ise betimsel analiz yönteminden yararlanılmıştır. Araştırma sonuçları, ortaokul öğrencilerinin genel olarak estetik beğeni düzeylerinin yüksek olduğunu, sınıf düzeyine göre anlamlı bir farkın bulunmadığını göstermiştir. Öğrencilerin, resimlerin ana fikir ve renkleri hakkında bilgi sahibi oldukları ancak biçim ve tasarım boyutunda yeterli bilgiye sahip olmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, öğrencilerin seçtikleri sanatsal çalışmalarını başarıyla tamamladıkları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Soyut Sanat, Figüratif Sanat, Estetik, Algi

ABSTRACT

The study, which aims to determine the relationship between middle school students' perspectives on abstract artworks and their aesthetic appreciation levels of abstract artworks, was conducted with 120 middle school students. The study was planned with a convergent parallel design approach, which is one of the mixed method researches in which qualitative and quantitative approaches are combined. The data collection tools of the study consisted of a metaphor-based data collection form to determine students' perceptions of abstract art, the "Aesthetic Appreciation Scale" developed by Sevim, Hisarcıklılar and Feyzioğlu (2012) to determine their aesthetic appreciation levels and revised in accordance with the research, a semi-structured interview form to determine students' views on abstract art activities, and the artistic works they produced during the process. Secondary school students' metaphors about abstract art perceptions were analyzed by content analysis. Descriptive statistics were used to determine students' aesthetic appreciation levels, and Anova test was used to test the difference according to class level. Descriptive analysis method was used to determine students' aesthetic perceptions about abstract artworks and their opinions about abstract art activities. The results of the study showed that middle school students generally had high levels of aesthetic appreciation and that there was no significant difference according to grade level. It was determined that the students had knowledge about the main idea and colors of the paintings, but they did not have enough knowledge in the form and design dimension. In addition, it was determined that the students successfully completed the artistic works they chose.

Keywords: Abstract Art, Figurative Art, Aesthetics, Perception

Açıklama: Bu araştırma, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Resim-İş Eğitimi Bilim Dalı'nda kabul edilmiş olan "Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Algılarına Yönelik Bir Araştırma" başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Geliş Tarihi/Received	26.04.2024
Revizyon Talebi/Revision Requested	11.09.2024
Son Revizyon/Last Revision	18.09.2024
Kabul Tarihi/Accepted	10.10.2024
Yayın Tarihi/Publication Date	31.10.2024

Sorumlu Yazar/Corresponding author:

Rıfat SERİN

E-mail: rifatserin@gmail.com

Cite this article: Serin, R., & Taşkesen, S. (2024). A study on secondary school students' perceptions of abstract art. *Art Vision*, 30(53), 197-211.

<https://doi.org/10.32547/artvision.1474094>

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

Giriş

Sanat geçmişten günümüze kadar bir iletişim aracı olarak insanların günlük yaşamları içinde yer almıştır. İnsanların hayatlarında zamanla meydana gelen değişimler onların sanatlarını da etkilemiştir. Böylelikle sanat, çevredeki olaylardan bağımsız kalmayarak anlatma, anlamlandırma, davranış gibi bilişsel ve davranışsal özelliklere yansımıştır. Malchiodi (2007) 'ye göre; korku, endişe gibi duyguların tanımlanamadığı durumlarda, kişilerin kendilerini ifade edebilmelerinin en önemli yollardan biri sanattır. Sanat insanın duygularını dışa vurma için kullandığı en önemli alanlardan biridir. Sanat farklı dönemlerde farklı duyguları meydana getirir. Nitekim sanat içinde bulunduğu çağın gelişim ve değişiminden bağımsız olarak ilerleyemez.

Sanatın tarih öncesi dönemlerinde de mağara, taş, kaya gibi doğada bulunan, nesnelere üzerine figüratif veya sembolik işaretlerin yapılmasıyla ortaya çıktığı görülmektedir. Sanat en ilkel toplumlardan en modern toplumlara kadar, tarih sahnesinde yer almış bütün topluluklar tarafından kesintisiz bir şekilde uğraş alanı olmuştur. Buna bağlı olarak sanat çeşitli dönemlerden etkilenip ve çağın gereksinimlerine ayak uydurarak gelişimini devam ettirmiştir. Gittikçe ilerleyen sanat olgusu ile beraber çağdaş sanat anlayışı da ortaya çıkmıştır. Bununla beraber figüratif sanatın yanında soyut sanat düşüncesi doğmuştur. Sanatın içindeki bütün dönemlerde olduğu gibi soyut sanatta insanların yaşayış biçimlerini ve buldukları ruhsal yapının bir parçası olmuştur. Çağımızda figüratif sanat ve soyut sanat hiç olmadığı kadar iç içedir.

Sanat tüm bu süreçlerin beraberinde eğitimin bir parçası haline gelmiştir. Eğitim insanın birçok konuda bilgi birikimini arttırmasına ve hayata dair farklı bakış açılarına sahip olmasına katkı sağlamaktadır. Diğer bütün disiplinlerde olduğu gibi sanat eğitimi de insanın gelişimine destek olur. Sanat Eğitimi, öğrencilerin sanatsal gelişimleri, yaratıcılıkları, sanatsal bakış açıları ve sanat eserlerini yorumlamaları gibi daha birçok açıdan öğrencilerin gelişimlerine katkı sağlamaktadır. Şen (2005)'e göre sanat eğitimi, öğrencilerin estetik duyarlılığını geliştiren, kendi güçlerini ve önemli görsel gereçleri tanımlamalarına yardımcı olan, düşünme yeteneklerini arttıran, sosyal alışkanlıklarını ve yaratıcı bireylerin ortaya çıkmasını sağlayan bir eğitim alanıdır. Çevredeki her şey de olduğu gibi eğitim-öğretim etkinliklerinde de öğrencilerdeki dışavurumcu gücü şekillendiren birçok unsur vardır. Örneğin öğrencilerin yaşadığı çevreden aile yapısına, cinsiyet farklılığından sınıfsal kademeye, okulun fiziksel koşullarından sınıf yapısına, öğrencilerin ruhsal yapısından eğitimcilerin öğrenciler üzerindeki etkisine kadar birçok neden öğrencilerin duygularını dışa vurma gücünü şekillendirmektedir. "Beğeni duygusu gelişmiş olan bir kişi karşılaştığı olay ya da

durumlara, kazanmış olduğu estetik bilinç sayesinde çevresel düzene sanatsal bir bakış açısıyla bakarak, onları estetik bir bakışla değerlendirmeyi öğrenir" (Yılmaz, 2009).

Sanat eğitimiyle beraber bireyin estetik bakış açısı gelişir. Günlük hayatımızda yoğun kullanılan estetik kavramı, görme, işitme, koklama gibi duyarımıza dayanan ve "duyum", "duyulur algı" gibi terimlerle açıklanan bir kavramdır (Tunalı, 2004). Bir sanat ürününün estetik olup olmadığını anlamak için hayal gücü ve zevk alma ya da almama yönünden yaklaşılmalıdır. Bu da estetik duyarlılığa sahip olmayı gerektirir. "Estetik duyarlılık kişilerin çevresel yaşamlarındaki düzenlemeler ile sınırlı bir şekilde kalmayarak, günlük yaşantılarında kullanacakları ve olaylar arasında bağlantı kurarak daha dengeli bir yaşam standardı sürdürebilecekleri davranışlar kazanmalarında da bireylere yardımcı olmaktadır" (Buyurgan ve Mercin, 2005). İnsanlar, çeşitli sanat formları karşısında güçlü ve anlaşılır bir bütünlük duygusuna sahip olmasının yanı sıra estetik hayranlık, estetik değerlendirme ve estetik beğeni karşısında güçlü ve anlaşılır bir bütünlük duygusu taşır. Bu duygu insanların soyut sanata karşı bir bütün şeklinde bakmalarını, sanat eserlerini izlerken aldıkları duygusal zevk ruhsal doygunluğa ulaştırmalarını sağlamaktadır. "Bir sanat eserine odaklanmak algısal, bilişsel ve duygusal bir deneyim gerektirir; ancak esere bakan kişilerin aldığı estetik haz, literatür de bilişselden ziyade duygusal süreçlerle ilgili bir kavram olarak değerlendirilir. Bu durumda estetik değerlendirme süreçlerini anlamada duyguların önemini ifade eder" (Erdem, 2010).

Ortaokul öğrencilerinin, figüratif sanat ile soyut sanat arasındaki bağlamsal farkı ayırt edebilme durumları ve farklı sanat biçimlerine ilişkin estetik farkındalıklarının ne durumda olduğu problem durumundan yola çıkılan bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserlerine ilişkin bakış açıları ile soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri arasındaki ilişkinin tespit edilmesinin amacıyla aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır.

1. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarına ilişkin metaforları nelerdir?
2. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri hangi düzeydedir?
3. Ortaokul Öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri sınıf düzeylerine göre farklılık göstermekte midir?
4. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik düşünceleri nelerdir?
5. Ortaokul öğrencileri soyut sanat eserlerini ürünlerine nasıl yansıtmışlardır?
6. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşleri nelerdir?

Yöntem

Araştırma'nın etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'ndan (Tarih: 30.12.2021, Sayı: 12/02) alınmıştır. Ayrıca, katılımcıların ailelerinden onam alınmıştır.

Araştırma Modeli

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserlerine bakış açıları ile soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi için planlanan çalışmada nitel ve nicel yaklaşımların bir arada kullanıldığı karma yöntem deseni kullanılmıştır. "Karma araştırma; tek bir çalışmanın ya da çalışmalar içerisindeki nitel ve nicel araştırma verilerinin toplanmasını, analiz edilmesini ve yorumlanmasını içermektedir" (Leech ve Onwuegbuzie, 2009, s. 266). Çalışma nitel ve nicel yöntemin beraber kullanıldığı karma yöntem araştırmalarından yakınsayan paralel deseniyle yürütülmüştür. Creswell ve Plano Clark'a (2020) göre, yakınsayan paralel desende nitel ve nicel veriler paralel bir biçimde toplanır, ayrı ayrı analiz edilip veriler beraber yorumlanır.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın örnekleme 2021-2022 eğitim-öğretim yılında Doğu Anadolu bölgesinde orta ölçekli bir ortaokulda öğrenim gören ve basit seçkisiz örnekleme yoluyla seçilen 9-13 yaş arasındaki 120 ortaokul öğrencisinden oluşturulmuştur. "Seçkisiz örneklem, bir evrenden evreni temsil edebilecek büyüklükte rastgele örneklem seçilmesidir" (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Veriler analiz edilirken öğrenci isimleri kod isimler ile adlandırılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın ilk veri toplama aracı olarak ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarını tespit etmek için "soyut sanat nedir?....." ve "çünkü:....." ifadelerinin olduğu metafor yoluyla veri toplama formu kullanılmıştır. Araştırmanın bir diğer veri toplama aracı olan, Sevim, Hisarcıklılar ve Feyzioğlu (2012) tarafından geliştirilmiş olan Estetik Beğeni Ölçeği (EBÖ) çalışmaya uygun olması için sanatçıların soyut sanat eserleriyle revize edilerek kullanılmıştır. EBÖ iki bölümden oluşmaktadır. Bu ölçeğin birinci kısmında 1 ile 5 arasında derecelendirilmiş olan Likert Tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçekte bulunan her bir eser için öğrenciler 1 ile 5 arasında puanlama yapmışlardır. Bu ölçekte bulunan Puan aralıklarının karşılıkları; (1) Hiç beğenmedim, (2) Beğenmedim, (3) Kararsızım, (4) Beğendim, (5) Çok beğendim biçimindedir. Bir öğrencinin ölçekten alabileceği en düşük ve en yüksek puan, ölçekte kullanılan resim sayısına göre belirlenmiştir. Ölçekte 10 adet soyut sanat eseri kullanılmıştır. Buna göre ölçekten alınabilecek en yüksek puan 50 en düşük puan 10 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin ikinci kısmında ise öğrencilerin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik algılarını tespit etmek için

belirlenen soyut sanat eserleri için "Ana Fikir...?, Biçim...?, Renk...? ve Tasarım...?" sorularının olduğu form kullanılmıştır. Araştırmanın diğer veri toplama aracı ise ortaokul öğrencilerinin soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşlerinin tespiti için araştırmacı tarafından uzman görüşü alınarak oluşturulan ve 5 sorudan oluşan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile öğrencilerin süreç içerisinde çıkardıkları sanatsal çalışmalarıdır.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın 1. adımında ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarını tespit etmek için kullanılan metafor yoluyla veri toplama formu dağıtılmış, öğrencilerden bu formu cevaplamaları istenmiştir. Araştırmanın 2. adımında ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğeni düzeylerinin belirlenmesi için "Estetik Beğeni Ölçeği" dağıtılmış, bu ölçeğin birinci kısmında bulunan soyut sanat eserlerini değerlendirmeleri için 1'den 5'e kadar derecelendirilmiş olan kısımlara göre puanlama yapmaları istenmiştir. Araştırmanın bir diğer adımında Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik algılarını tespit etmek için "Estetik Beğeni Ölçeği" ikinci kısmında bulunan ve her bir soyut sanat eseri için "Ana Fikir...?, Biçim...?, Renk...? ve Tasarım...?" sorularını cevaplamaları istenmiştir. Araştırmanın 4. adımında ise ortaokul öğrencilerinin inceledikleri soyut sanat eserlerinden birini seçmeleri ve seçilen eseri kendi yorumlarıyla tekrar yorumlamaları istenmiştir. Araştırmanın son adımında ise ortaokul öğrencilerinin yapılan soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşlerinin tespiti amacıyla yarı yapılandırılmış görüşme formu dağıtılmış, öğrencilerden bu formu cevaplamaları istenmiş süreç sonlandırılmıştır.

Verilerin Analizi

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarına ilişkin metaforları içerik analizi ile analiz edilmiştir. "İçerik analizi birçok kelimedenden oluşan metinlerin, belirli kurallara bağlı olarak, içerik kategorilerine çevrilmesini sağlayan sistematik ve tekrar edilebilen bir yöntemdir" (Stemler, 2001). Araştırmada nicel verilerin analizinde SPSS 22.00 programından faydalanılmıştır. Öğrencilerin Estetik beğeni düzeylerinin ölçülebilmesi için betimsel istatistik, sınıf düzeyine ilişkin farkı test etmek için Anova testinden yararlanılmıştır. EBÖ'nin ikinci kısmında öğrencilerin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik algılarını tespit etmek için belirlenen her bir resmin karşısında bulunan "Ana Fikir...?, Biçim...?, Renk...? ve Tasarım...?" sorularının olduğu formdan alınan cevaplar ve öğrencilerinin soyut sanat etkinlikleriyle ilgili görüşlerini değerlendirmek için betimsel analiz yönteminden faydalanılmıştır. "Betimsel analizde amaç, görüşme ve gözlem sonucu elde edilen verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulmasıdır" (Karataş, 2015).

Bulgular

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Algılarına İlişkin Metaforları

Araştırmaya katılan ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarına ilişkin geliştirdikleri metaforlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Kavramına İlişkin İleri Sürdükleri Geçerli Metaforlar

Metafor Sırası	Metaforun Adı	Toplam
1	Gerçek Dışı	48
2	Hayal	17
3	Duygu	16
4	İfade Etme	3
5	Eşsiz	5
6	Özgün	6
7	Karmaşık	7
8	Biçim	4
9	Bakış Açısı	3
10	Sonsuz	4
11	Sadelik	1
12	Görsel Gerçeklik	2
13	Dışavurum	2
14	Renk Cümbüşü	2
Toplam		120

Tablo 1’de soyut sanat kavramına ilişkin 14 adet metafor oluşturulduğu, bu metaforlardan en fazla ‘Gerçek Dışı’ metaforu yoğun cevap verilen metafor olmuş ancak duygu hayal özgün karmaşık gibi metaforların üzerinde de durulduğu görülmüştür.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metaforların Oluşturduğu Kategoriler

Ortaokul öğrencilerin soyut sanat kavramına ilişkin sahip oldukları metaforlar 4 kategoride toplanmış ve kategoriler Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2.

Ortaokul Öğrencilerin Soyut Sanat Kavramına İlişkin Sahip Oldukları Metafor Kategorileri, Metaforlar, Metafor Sayıları ve Öğrenci Sayıları

Kategoriler	Metaforlar	Metafor Sayısı	Öğrenci Sayısı	
1	Kişisel düşünce ifadesi	Duygu (16), Özgün (6), Bakış Açısı (3)	3	25
2	Biçimin ifadesi	İfade Etme (3), Biçim (4), Sadelik (1), Görsel Gerçeklik (2)	4	10
3	Dışavurum ifadesi	Dışavurum (2), Renk Cümbüşü (2), Gerçek Dışı (48)	3	52
4	Hayal ifadesi	Hayal (17), Eşsiz (5), Sonsuz (4), Karmaşık (7)	4	33
Toplam		14	120	

Kavramsal Kategoriler

Kategori 1: “Kişisel Düşünce” İfadesi Olarak Soyut Sanat

Metaforun ileri sürüldüğü bu kategoride 3 metafor 25 ortaokul öğrencisi soyut sanatın onlar için önemine vurgu yapmışlardır. Bu düşüncelerini Duygu, Özgün, Bakış Açısı metaforları ile ifade etmişlerdir.

Aşağıda, bu kategori içinde bulunan bazı öğrencilerin doğrudan ifade ve cümlelerine yer verilmiştir:

Elif: "Soyut sanat müzik, matematik ve benim duygularımdır. Çünkü müzik ve resim yapmak benim için vazgeçilmezdir. Müzik dinlediğimde kendimi mutlu hissedirim güzel resim yapmadığımda üzülürüm. Üzüntü ve mutluluk benim duygularımı oluşturur."

Yağmur: "Soyut Sanat duygu ve düşüncelerimizdir. Çünkü biz soyut sanatta duygu ve düşüncelerimizi çizeriz. Mutsuz olduğumda canlı renkleri kullanmam siyah kullanırım arkadaşım mutluydu canlı ve parlak renkleri kullanır. Herkes kendi duygusuna göre resim yapar."

Azra: "Soyut Sanat duygularımızdır. Çünkü resim yaparken duygularım benim için çok önemlidir. Sanatçıda resim yaparken kendi duygularını anlatır. Ben üzgün olduğum zaman resim yaptığımda karışık şekiller renkleri kullanırım, mutluydu gökyüzü kuşlar çiçekler çizerim."

Hayrunisa: "Soyut sanat bakış açıdır. Çünkü Soyut sanattan herkes ne anlıyorsa ne hissediyorsa onu kendi duygularıyla yorumlayarak ortaya çıkarır."

Enis: "Soyut sanat farklılıktır. Çünkü Soyut sanat herkese farklı gözüktür size veya bir başkasına kendi bakış açılarına göre farklı gelebilir."

Berat: "Soyut Sanat heyecan verici duygulardır. Çünkü resimlerde çok fazla canlı renkler olduğu zaman insana heyecan verir. Mutluluk katar."

Yusuf: "Soyut Sanat benim hayallerimdir. Çünkü hayal kuran her insan mutludur. Hayal kurmayı seviyorum. Hayallerimde veteriner olmayı istiyorum. Hayvanların resmini çizmeyi çok seviyorum."

İklım: "Soyut Sanat yaşantıdır. Çünkü herkes resimlerinde kendi hayatını çizer. Sevdiklerini, sevmediklerini ya da kaç kardeş olduklarını annesini ya da babasını çizerler. Yaşadıklarını unutamadıkları anlarını çizmekten mutlu olurlar."

Bu kategoride öğrenciler soyut sanat kavramı ile daha çok kendi kişisel düşüncelerini, duygularını ve hislerini ön plana çıkarttıkları görülmektedir.

Kategori 2: “Biçimsel” İfade Olarak Soyut Sanat

Biçimselliğin ifadesi olarak belirtilen soyut sanat kavramı öğrenciler için daha çok görüntü ve şeklin karşılığı olarak

görülmüştür. Bu kategori 4 metafor ve 10 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Bu düşüncelerini İfade Etme, Biçim, Sadelik, Görsel Gerçeklik metaforlar ile ifade etmişlerdir.

Aşağıda, bu kategoride bulunan bazı öğrencilerin ifadelerine yer verilmiştir:

Ekin: "Soyut Sanat biçimdir. Çünkü resim şekiller ve renklerden oluşur. Renksiz ve şekilsiz bir resim düşünülemez. Şekil ve renk ayrılamaz bir parçadır."

Ecrin: "Soyut Sanat Sade olan resimlerdir. Çünkü soyut sanatta olan çizimler şekiller sadedir. Ressam fazla renk kullanmaz. Karışık olmayan her şey çok güzeldir."

Yılmaz: "Soyut sanat mesajdır. Çünkü ressamlar resimlerinde kendi hayatından bize mesaj vererek resimleri aracılığıyla ifade etmek ister. Bende resim yaptığım zaman anne babamın ve arkadaşlarımla anlamasını isterim."

Ecrin: "Soyut sanat şekillerdir. Çünkü şekiller olmadan biz resim yapamayız. Şekiller resimlerimize anlam kazandırır." "

Bu kategoride öğrenciler için soyut sanat kavramı, daha çok şekil, biçim ve görünüme önem verme olduğu ve buna yönelik ifadeler kullandıkları görülmektedir.

Kategori 3: "Dışavurum" İfadesi Olarak Soyut Sanat

En fazla metaforun ileri sürüldüğü bu kategoride Dışavurumun ifadesi olarak belirtilen soyut sanat kavramının duyguların dışarı yansıtılması yönüne dikkat çekmiştir. Bu kategorinin 3 metafor ve 52 ortaokul öğrencisinden oluştuğu görülmektedir. Bu düşüncelerini Dışavurum, Renk cümbüşü, Gerçek dışı metaforlar ile ifade etmişlerdir.

Aşağıda, bu kategoride bulunan bazı öğrencilerin ifadelerine yer verilmiştir:

Mustafa: "Soyut sanat olağan dışıdır. Çünkü soyut resimlere baktığımda sanatçının anlatmak istediğini anlamakta güçlük çeksem de görünüşü hoşta gitmektedir."

Hümeysra: "Soyut sanat renktir. Çünkü renkleri çok severim. Resimlerimde her rengi kullanırım. Daha canlı ve güzel gözükürler. Renkler benim için olmazsa olmazdır."

Ayşegül: "Soyut sanat anlamlandırılmayan gerçek üstüdür. Çünkü Soyut resimleri gördüğümüzde anlamlandırmak bildiğimiz bir nesneye benzetmek imkânsızdır. Çünkü doğanın içinden değildir. Gerçek üstüdür."

Hiranur: "Soyut Sanat bence dışavurumdur. Çünkü ressam resimlerinde kendi iç dünyasını dışarı aktarmak ister. Resimler sanatçının iç dünyasını oluşturur."

Halit: "Soyut Sanat bence gerçekle bağ kurmamaktır. Çünkü soyut resimlere baktığımızla gerçek nesnelere göremeyiz. Ressamlar renklerle ve hayal gücü aracılığıyla resimlerine yansıtırlar."

Mesut: "Soyut sanat gerçek dışıdır. Çünkü soyut resimlerde ressamın anlatmak istediği olayları biz hayal gücümüzde canlandırırız. Gerçek dışı olaylar vardır. Onları görüp dokunup hissedemeyiz."

İlknur: "Soyut sanat bana göre dokunamadıklarımızdır. Çünkü soyut sanatı gözümüzle göremeyiz algılayamayız onlara dokunamayız. Ressam kendi hayal gücüne göre resmine şekil verir."

Berna: " Soyut sanat bol renktir. Çünkü hayal zihinde canlandırılır, gerçekte olan olaylar cisimler renklerle ifade edilir."

Sinem: "Soyut sanat bence gerçekte görünmeyendir. Çünkü sevgi gibi üzüntü gibi duygu ve düşüncelerimiz soyutturlar. Soyut sanatta buna benzer."

Hiranur: "Soyut sanat bence gerçek dışı olaylardır. Çünkü soyut resimlerde gerçek olaylar nesnelere anlatılmaz. Gerçek hayatta bizim gördüğümüz şekilde çizilmez. Hayal gücüne dayanır. Hayal gücüyle soyut bir resim oluşturulur."

Bu kategoride öğrenciler için soyut sanat kavramı ile daha çok öğrencilerin dışavurumsal düşüncelere önem verdikleri görülmektedir.

Kategori 4: "Hayal" İfadesi Olarak Soyut Sanat

En fazla ikinci yoğunlukta olan Hayalin ifadesi olarak belirtilen soyut sanat kavramı Kategoride yer alan metaforlar da ortaokul öğrencilerin hayal dünyasının hassas yönüne dikkat çekmiştir. Bu kategori, 4 metafor ve 33 ortaokul öğrencisinden oluşmaktadır. Bu düşüncelerini hayal, eşsiz, sonsuz, karmaşık metaforlar ile ifade edilmiştir.

Aşağıda, bu kategoride bulunan bazı öğrencilerin ifadelerine yer verilmiştir:

Hamza: "Soyut sanat buluttur. Çünkü doğada bir bulutun başka buluta benzerliği yok denecek kadar azdır. Bu yüzden bulutlar eşsiz ve tektir."

Esila: "Soyut Sanat karmaşık ve dağınıktır. Çünkü karışık olan bir şeyi anlamayız. Anlamadığımız zaman sevmeyiz. Gördüğümüz varlıkları çizdiğimizde daha güzel olur insanlar beğenir ama karışık olan hemen anlaşılmaz. İnsanlar beğenmeyebilir."

Nurmina: "Soyut sanat uçsuz bucaksız olan fikirlerin tartışılmaz olduğu sanattır. Çünkü soyut sanatı kişi eserine yansıtırken kendi duygularının sınırsızlığıyla yansıtır."

Havin: "Soyut sanat sonsuz anlamı olan sanattır. Çünkü insanlar hissettiklerini tuvale ve kâğıda duygularını katarak yansıtırlar buda sonsuz duygu ve anlam ortaya çıkarır."

Ümit: "Soyut sanat temsili olmayandır. Çünkü öznel ve herkese göre farklılık gösterendir. Eşsizdir."

Mustafa: "Soyut sanat sonsuz boşluktur. Çünkü soyut sanatta insanların hayal gücüne dayanır hayal gücümüz gibi sonsuz ve derin anlamlar içerir."

Mesut: "Soyut sanat bence rüyadır. Çünkü bazı rüyaların gerçek olmasını dileriz Hayallerimizle harmanlayıp zihnimizde yaratıp oluştururuz."

Rabia: "Soyut sanat bana göre benzeri bulunmayandır. Çünkü herkesin resim yapış şekli başkadır. Bütün yapılan resimler dünyada bence tektir eşi benzeri yoktur."

Nehir: "Soyut Sanat benim için karışık bir puzzle yapmaktır. Çünkü Puzzle yapmayı çok severim fakat karışık parçalar olduğunda zorlanırım. Şekilleri rengârenk renkleri tanımaya ayırmaya çalışırım. Bazen sıkılırım bazen bana mutluluk verir."

Bayram: "Soyut sanat hayallerdir. Çünkü sanatçılar dünyada olmayan bizim göremediğimiz, dokunamadığımız olağanüstü resimleri çizerler. Hayal kurduğumda ona dokunamam gerçekte göremem. Hayallerde tıpkı soyut sanat gibidir. Olağanüstü ve ulaşılamaz."

Ali: "Soyut sanat matematik problemi gibidir. Çünkü soyut resimlere baktığımda kafam karışır. Karmaşık şekiller ve renkler görürüm. Çizilen şekilleri anlamam çözemem tıpkı matematik problemlerinde olduğu gibi. Matematik problemleri de karışıktır anlayıp çözemem kafam karışır."

Bu kategoride öğrenciler için soyut sanat kavramı daha çok öğrencilerin hayal dünyalarına hitap ettiği ve genelde düşüncelerini bu doğrultuda ortaya koydukları görülmektedir.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserleriyle İlgili Estetik Beğenileri

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğeni düzeyleri Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat ile İlgili Estetik Beğeni Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Ölçek	N	X
EBÖ	120	36.19

Tablo 3'te 120 Ortaokul öğrencilerinin Soyut Sanat Estetik beğeni ortalama puanları verilmiştir. Estetik beğeni ölçeğinden alınabilecek en yüksek puanın 50 olduğu düşünüldüğünde öğrencilerin estetik düzeylerinin iyi seviyede olduğu söylenebilir. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat ile ilgili hazır bulunuşluk düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda alınan puanının beklentiyi karşılayacak düzeyde olduğu değerlendirilebilir.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserleriyle İlgili Estetik Beğenilerinin Sınıf Düzeylerine Göre Farklılığı

Ortaokul öğrencilerin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenilerinin sınıf düzeylerine göre farklılıkları Tablo 4'te görülmektedir.

Tablo 4.

Ortaokul Öğrencilerinin Sınıf Düzeyi Değişkenine Göre Soyut Sanat ile İlgili Estetik Beğeni Düzeyleri Farkına İlişkin Anova Testi Sonuçları

Ölçek	Grup	N	X	S	sd	F	p
EBÖ	5. Sınıf	36	34.80	5.40		2.143	0.99
	6. Sınıf	26	35.84	3.98	3-116		
	7. Sınıf	30	37.73	5.47			
	8. Sınıf	28	36.64	3.86			

Tablo 4 incelendiğinde Ortaokul öğrencilerinin estetik beğeni ortalama puanları farkı test edilmiştir. Puan ortalamalarına bakıldığında sınıf düzeyine bağlı olarak öğrencilerin estetik beğeni düzeylerine ilişkin puanları arasında anlamlı bir fark olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserleriyle İlgili Estetik Düşüncüleri

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik düşüncüleri Tablo 5'da gösterilmiştir.

Tablo 5.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserleriyle İlgili Estetik Algıları

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOYUT SANAT ESERLERİYLE İLGİLİ ESTETİK DÜŞÜNCELERİ

Blue II Joan Miro	The Swan No.17 Hilmas Af Kline	Composition Wassily Kandinsky	Isella Dakamara Paul Klee	On White II Vasily Kandinsky	Moby Dick Jackson Pollock	The Ten Largest No.3 Hilmas Af Kline	Morating in the Village after Sauerstrom Katzimir Malevich	Natierm Paul Klee	Family Group Henry Moore
Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir	Ana fikir
Sıra 15 Dünya 27 Soyutluk 19 Yatık 16 Cevaplanmaz 23	Diğer yapıtlar 20 Karmak 4 Gizel 30 Geometrik 32 Cevaplanmaz 34	Karmak dize 18 Sıra 16 Miksal renk 8 Çizimler 6 Dünya 5 Cevaplanmaz 47	Hayat ve insan 44 Karmak 14 Dünya 14 Sıra 6 Nokta 2 Cevaplanmaz 40	Zaman Mekan 27 Karmak 14 Geometrik 24 Yatık 16 Karmak 13 Sıra 6 Cevaplanmaz 33	Dünya ve insan 44 Dünya ve sanat 19 Karmak 15 Hayatlı 13 Sıra 6 Cevaplanmaz 39	Yatık 22 Dünya 7 Dünya 11 Yatık 22 Çizim 21 Cevaplanmaz 35	Çizim 22 Sıra 18 Dünya 11 Dünya 11 Geometrik 4 Cevaplanmaz 37	Yatık 45 Hayatlı 7 Hayatlı 8 Yatık 20 Gizel 4 Dünya 4 Geometrik 1 Cevaplanmaz 46	Yatık 20 Sıra 16 Bağlı 2 Cevaplanmaz 30
Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim	Biçim
Nokta 22 Gizel 15 Sıra 10 Geometrik 39 Cevaplanmaz 31	Yatık 20 Gizel 14 Sıra 6 Cevaplanmaz 35	Karmak 40 Renkli Çizimler 30 Geometrik form 30 Cevaplanmaz 31 Dünya 9 Sıra 6 Cevaplanmaz 30	Geometrik şekil 30 Hayat ve insan 20 Sıra 2 Karmak 17 Dünya 9 Sıra 6 Cevaplanmaz 30	Geometrik 28 Karmak 27 Çizim 14 Sıra 2 Cevaplanmaz 27 Dünya 10 Cevaplanmaz 34	Geometrik 35 Geometrik şekil 30 Sıra 6 Renkli forma Çizim 17 Dünya 10 Cevaplanmaz 34	Yatık dize 59 Geometrik 30 Sıra 6 Sıra 6 Çizim 3 Sıra 6 Cevaplanmaz 41	Geometrik 41 Sıra 24 Sıra 6 Cevaplanmaz 49	Geometrik 13 Sıra 10 Karmak 4 Yatık 11 Gizel 4 Sıra 2 Sıra 2 Cevaplanmaz 40	Geometrik 13 Hayatlı 20 Karmak 4 Yatık 11 Gizel 4 Sıra 2 Sıra 2 Cevaplanmaz 40
Renk	Renk	Renk	Renk	Renk	Renk	Renk	Renk	Renk	Renk
Soyut renk 15 Sıra 2 Gizel 3 Karmak 13 Cevaplanmaz 42	Soyut renk 45 Zatlı 6 Karmak 31 Cevaplanmaz 35	Soyut renk 45 Açık renk 3 Cevaplanmaz 36	Soyut renk 39 Açık renk 21 Miksal renk 29 Yatık 10 Cevaplanmaz 21	Soyut renk 47 Açık renk 21 Renkli forma 14 Cevaplanmaz 14	Soyut renk 47 Açık renk 21 Renkli forma 14 Cevaplanmaz 14	Soyut renk 49 Açık renk 21 Yatık 10 Cevaplanmaz 15	Soyut renk 49 Açık renk 21 Sıra 6 Sıra 6 Sıra 6 Cevaplanmaz 15	Soyut renk 49 Açık renk 21 Sıra 6 Sıra 6 Sıra 6 Cevaplanmaz 15	Soyut renk 49 Açık renk 21 Sıra 6 Sıra 6 Sıra 6 Cevaplanmaz 15
Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım	Tasarım
Geometrik 21 Soyut renk 25 Gizel 21 Sıra 13 Karmak 2 Cevaplanmaz 38	Dünya 57 Renkli forma 7 Sıra 9 Zatlı 3 Cevaplanmaz 44	Karmak 17 Cevaplanmaz 4 Cevaplanmaz 71	Hayat ve insan 20 Gizel 24 Geometrik 13 Çizim 18 Renk 10 Cevaplanmaz 30	Geometrik 25 Geometrik 15 Çizim 6 Çizim 17 Cevaplanmaz 37	Karmak 26 Dünya 22 Renk 19 Yatık 19 Cevaplanmaz 40	Yatık 40 Gizel 25 Karmak 10 Yatık 20 Sıra 2 Cevaplanmaz 19	Sıra 5 Sıra 5 Geometrik 29 Gizel 4 Cevaplanmaz 63	Geometrik 4 Sıra 20 Hayatlı 4 Soyut renk 4 Soyut renk 4 Cevaplanmaz 45	Hayatlı 26 Sıra 20 Geometrik 6 Gizel 13 Dünya 5 Karmak 4 Cevaplanmaz 47

Tablo 5 incelendiğinde Ortaokul Öğrencilerinden Joan Miro'nun Blue II adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 35 (%29.16) kişi sınır, 19 (%15.83) kişi sonsuzluk, 27 (%22.5) kişi duygu, 16 (%13.33) kişi varlık cevabını verirken, 23 (%19.16) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 25 (%20.83) kişi nokta, 15 (%12.5) kişi güzel, 10 (%8.33) kişi renk ve 39 (%32.5) kişi ise geometrik yanıtı verilirken 31 (%25.83) kişi biçim sorusuna cevap vermemiştir. Renk sorusuna 55 (%45.83) kişi sıcak ve soğuk renkler, 42 (%35) kişi

kırmızı, mavi, siyah renkler, 2 (%1.66) kişi ana renkler, 3 (%2.5) kişi güzel renkler yanıtını verirken, 18 (%15) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 21 (%17.5) kişi geometrik, 25 (%20.83) kişi siyah nota, 21 (%17.5) kişi güzel ve 13 (%10.83) kişi renk, 2 (%1.66) kişi siyah karmaşık yanıtını verirken, 38 (%31.66) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda alınan cevaplar incelendiğinde, ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Hilma Af Klint'in The Swan adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 20 (%16.66) kişi doğru ve yanlış, 4 (%3.33) kişi karmaşık, 30 (%25) kişi güzel, 32 (%26.66) kişi geometrik cevabını verirken, 34 (%28.33) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 65 (%54.16) kişi yuvarlak form, 14 (%11.66) kişi güzel, 6 (%5) kişi asimetric yanıtını verirken, 35 (%29.16) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 51 (%42.5) kişi kırmızı, mavi, sarı ve beyaz renkler, 45 (%37.5) kişi sıcak ve soğuk renkler, 6 (%5) kişi zıt renkler yanıtını verirken, 18 (%15) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusuna ise 57 (%47.5) kişi dairesel form, 7 (%5.83) kişi renkli zemin, 9 (%7.5) kişi sade ve 3 (%2.5) kişi zıtlık yanıtını verirken, 44 (%36.66) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde, ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Wassily Kandinsky'nin Composition adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 38 (%31.66) kişi karmaşık dünya, 16 (%13.33) kişi savaş, 8 (%6.66) kişi müzikal renk, 6 (%5) kişi canlılar, 5 (%4.16) kişi duygu cevabını verirken, 47 (%39.16) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 49 (%40.83) kişi karmaşık, 16 (%13.33) kişi renkli çizgiler, 10 (%8.33) kişi geometrik form yanıtını verirken, 45 (%37.5) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 45 (%37.5) kişi sıcak ve soğuk renkler, 3 (%2.5) kişi açık renk, 56 (%46.66) kişi rengârenk yanıtını verirken, 16 (%13.33) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 37 (%30.83) kişi karmaşık, 8 (%6.66) kişi geometrik, 4 (%3.33) kişi çizgisel yanıtını verirken, 71 (%16) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde biçim ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, ana fikir ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Paul Klee'nin Insula Dulcamara adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 44 (36.66) kişi hayvan ve insan, 14 (%11.66) kişi karmaşık, 14 (%11.66) kişi duygu, 6 (%5) kişi sanat, 2 (%1.66) kişi nesne cevabını verirken, 40 (%33.33) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 30 (%25) kişi geometrik şekiller, 20 (%16.66) kişi insan ve hayvan, 17 (%14.16) kişi karmaşık, 9 (%7.5) kişi duygu ve 6 (%5) kişi ise renk yanıtını verirken, 38 (%31.66) kişi cevap

vermemiştir. Renk sorusuna 39 (%32.5) kişi sıcak ve soğuk renkler, 29 (%24.16) kişi kırmızı, mavi, beyaz, yeşil renkler, 21 (%17.5) kişi açık renkler, 10 (%8.33) kişi yoğun renkler yanıtını verirken, 21 (%17.5) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 20 (%16.66) kişi insan ve hayvan, 24 (%20) kişi güzel, 13 (%10.83) kişi geometrik, 18 (%15) kişi çizgisel, 10 (%8.33) kişi renkli fırça yanıtını verirken, 35 (%29.16) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde biçim ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, ana fikir ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Vasily Kandinsky'nin The On White II adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 27 (%22.5) kişi zaman makinesi, 24 (%20) kişi geometrik nesnelere, 16 (%13.33) kişi yaşam, 13 (%10.83) kişi karmaşık, 5 (%4.16) kişi tatil cevabını verirken, 35 (%29.16) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 28 (%23.33) kişi geometrik, 27 (%22.5) kişi karmaşık, 6 (%5) kişi çizgisel, 2 (%1.66) kişi simetric yanıtını verirken, 57 (%47.5) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 47 (%39.16) kişi soğuk ve sıcak renkler, 23 (%19.16) kişi koyu ve açık renkler, 36 (%30) kişi rengârenk yanıtını verirken, 14 (%11.66) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusuna 25 (%20.83) kişi asimetric, 15 (%12.5) kişi geometrik, 6 (%5) kişi çizgisel ve 17 (%14.16) kişi güzel yanıtını verirken, 57 (%47.5) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Jackson Pollock'un Moby Dick adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 26 (%21.66) kişi deniz ve su, 19 (%15.83) kişi doğa ve canlılar, 15 (%12.5) kişi karmaşık, 13 (%10.83) kişi hareketli, 8 (%6.66) kişi evren cevabını verirken, 39 (%32.5) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 55 (%45.83) kişi asimetric, 14 (%11.66) kişi geometrik şekil, 7 (%5.83) kişi renkli fırça darbesi, 10 (%8.33) kişi doğa yanıtını verirken, 34 (%28.33) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 45 (%37.5) kişi soğuk ve sıcak renkler, 32 (%26.66) kişi mavi, sarı ve kırmızı turuncu renkler, 12 (%10) kişi koyu ve açık renkler, 12 (%10) kişi karmaşık yanıtını verirken, 19 (%15.83) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 26 (%21.66) kişi karmaşık, 22 (%18.33) kişi doğa, 19 (%15.83) kişi renkli şekil, 7 (%5.83) kişi fırça darbesi yanıtını verirken, 46 (%38.33) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde biçim ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, ana fikir ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Hilma Af Klint'in The Ten Largest No. 3 adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 22 (%18.33) kişi varlık, 22 (%18.33) kişi yuvarlak, 21 (%17.5) kişi

çiçek, 13 (%10.83) kişi doğa, 7 (%5.83) kişi duyu cevabını verirken, 35 (%29.16) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 59 (%49.16) kişi yuvarlak daire, 6 (%5) kişi asimetrik, 5 (%4.16) kişi simetrik, 3 (%2.5) kişi hareketli çizgi, 1 (%0.83) kişi kare, 1 (%0.83) kişi çiçek yanıtlarını verirken, 45 (%37.5) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 49 (%40.83) kişi soğuk ve sıcak renkler, 36 (%30) kişi mavi, sarı, siyah ve turuncu renkler, 20 (%16.66) kişi karmaşık renkler yanıtını verirken, 15 (%12.5) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusuna 40 (%33.33) kişi yuvarlak, 25 (%20.83) kişi güzel, 10 (%8.33) kişi karmaşık, 2 (%1.66) kişi turuncu zemin, 1 (%0.83) kişi renk yanıtını verirken, 42 (%35) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Kazimir Malevich'in Morning in the Village after Snow Storm adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 22 (%18.33) kişi cam kırıkları, 18 (%15) kişi nesnelere, 6 (%5) kişi doğa, 11 (%9.16) kişi duyu, 6 (%5) kişi geometrik cevabını verirken, 57 (%47.5) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 41 (%34.16) kişi geometrik, 24 (%20) kişi asimetrik, 6 (%5) kişi simetrik yanıtlarını verirken, 49 (%40.83) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 49 (%40.83) kişi soğuk ve sıcak renkler, 10 (%8.33) kişi karışık renkler, 25 (%20.83) kişi açık renkler, 15 (%12.5) kişi kırmızı sarı mavi, 4 (%3.33) kişi sade, 2 (%1.66) kişi kapalı renk yanıtını verirken, 15 (%12.5) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 5 (%4.16) kişi simetrik, 15 (%12.5) kişi asimetrik, 29 (%24.16) kişi geometrik, 8 (%6.66) kişi güzel yanıtını verirken, 63 (%52.5) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde biçim ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, ana fikir ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Paul Klee'nin Natürmort adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 45 (%37.5) kişi eşya, 7 (%5.83) kişi heykel, 8 (%6.66) kişi insanlar, 5 (%4.16) kişi eski dönem, 4 (%3.33) kişi güzel, 4 (%3.33) kişi duyu, 1 (%0.83) kişi geometrik cevabını verirken, 46 (%38.33) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 17 (%14.16) kişi geometrik, 10 (%8.33) kişi asimetrik, 6 (%5) kişi eşya, 3 (%2.5) kişi çizgi, 2 (%1.66) kişi heykel, 2 (%1.66) kişi simetrik yanıtlarını verirken, 80 (%66.66) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 51 (%42.5) kişi soğuk ve sıcak renkler, 18 (%15) kişi karışık renkler, 8 (%6.66) kişi açık renkler, 10 (%8.33) kişi kapalı renk, 8 (%6.66) kişi siyah, yeşil ve gri yanıtını verirken, 25 (%20.83) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 8 (%6.66) kişi geometrik, 20 (%16.66) kişi eşya, 4 (%3.33) kişi heykel, 13 (%10.83) kişi güzel, 4 (%3.33) kişi siyah zemin, 6 (%5) kişi insan yanıtını verirken, 65 (%54.16) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen

cevaplar incelendiğinde ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinden Henry Moore'un Family Group adlı eserinin ana fikir sorusuna 120 katılımcıdan 60 (%50) kişi aile, 20 (%16.66) kişi heykel, 8 (%6.66) kişi sevgi, 2 (%1.66) kişi bağlılık cevabını verirken, 30 (%25) kişi cevaplamamıştır. Biçim sorusuna ise 13 (%10.83) kişi geometrik, 20 (%16.66) kişi heykel, 4 (%3.33) kişi karmaşık, 11 (%9.16) kişi aile, 4 (%3.33) kişi güzel yanıtlarını verirken, 68 (%56.66) kişi cevap vermemiştir. Renk sorusuna 35 (%29.16) kişi soğuk ve sıcak renkler, 16 (%13.33) kişi koyu renk, 18 (%15) kişi siyah renkler, 19 (%15.83) kişi gri renk, 6 (%5) kişi açık renk yanıtını verirken, 26 (%21.66) kişi cevap vermemiştir. Tasarım sorusu için 28 (%23.33) kişi heykel, 22 (%18.33) kişi aile, 6 (%5) kişi geometrik, 10 (%8.33) kişi güzel, 5 (%4.16) kişi duyu, 4 (%3.33) kişi karmaşık yanıtını verirken, 45 (%37.5) kişi cevap vermemiştir. Elde edilen veriler doğrultusunda verilen cevaplar incelendiğinde ana fikir ve renk sorularına verilen cevapların resme uygun ve daha yoğunlukta olduğu, biçim ve tasarım sorularına yeterli düzeyde cevap olmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul öğrencilerinin sanat eserleriyle ilgili estetik düşüncülerine bakıldığında, öğrencilerin ünlü sanatçıların 10 adet resmini ana fikir, biçim, renk ve tasarım olarak değerlendirdikleri ve bu değerlendirme verilerine göre ana fikir ve renk sorularına daha çok cevap verildiği görülmüş, biçim ve tasarım sorularına ise yeterli düzeyde yanıt alınmadığı gözlemlenmiştir.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserlerini Ürünlerine Yansıtma Biçimleri

Ortaokul öğrencilerinin ünlü sanatçıların çalışmalarını inceleyip ve yansıttıkları eserleri 5., 6., 7. ve 8. sınıf olarak ayrı başlıklar halinde aşağıda verilmiştir.

Ortaokul 5. Sınıf Öğrencilerinin Sanatsal Ürünleri

Ortaokul 5. Sınıf öğrencilerinin yansıttıkları bazı ürünler aşağıda sunulmuştur.

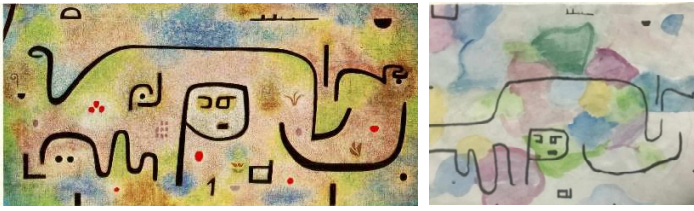

Şekil 1.

Öğrenci Sırma'nın Çalışması

Sırma, Hilma Af Klint'in 1915 yılına ait "The Swan No. 17" adlı eserini seçmiş ve yorumlamıştır. Sırma seçtiği eser için

“Dünya çekirdeğinden başlayan toprak katmanlarını andırıyor” ifadesini kullanmıştır. Resim incelendiğinde, Sırma'nın Pastel ve sulu boya tekniğini kullanarak yaptığı bu çalışmada daireyi ortadan ayırdığı, sıcak renk olan sarı ve soğuk renk olan maviyi kullandığı görülmüştür. Dairenin etrafında bulunan kontur çizgilerini kalın çizmiştir. Resim incelendiğinde Sırma'nın çalışmasında seçtiği eserle benzer çizgiler kullandığı renk ve şekilsel olarak esere bağlı kaldığı görülmektedir. Fakat kullanılan boyama tekniği konusunda özgür davrandığı görülmektedir. Öğrencinin arka planda kullandığı sulu boya tekniğiyle yapılan fırça izleri arka planı kendine özgü yorumladığını göstermektedir. Öğrencinin çalışmasında boyama tarzı olarak özgün davranmış olduğu, renk ve biçim konusunda sanatçının çalışmasına bağlı kalarak çalışmasını yansıttığı görülmüştür.

Şekil 2.
Öğrenci Yağmur'un Çalışması

Yağmur, Paul Klee'nin 1938 yılına ait “Insula Dulcamara” adlı eserini seçip yorumlamıştır. Yağmur seçtiği eser için “Sanatçı renkleri soluk yapmıştır” ifadesini kullanmıştır. Resim incelendiğinde, Yağmur'un sulu boya tekniği ile yansıtmaya çalıştığı eserde kontur çizgilerini kalın kullanarak ve bazı yerlerde geometrik formlara yer vererek eserdeki şekli çizmeye çalıştığı görülmüştür. Yağmur'un, çalışmasında eseri çizgisel olarak taklit etmeye çalıştığı görülmektedir. Çalışmada yalnızca kullanılan renklerin çeşitliliği konusunda bir özgünlük olduğu görülmektedir. Öğrenci renklerin çeşitliliğini kendine göre artırmıştır. Öğrenci çalışmasına yaratıcılığını kullandığı renkleri katmış, fakat tasarım olarak sanatçının resmine bağlı kalmayı tercih ederek resmi yorumlayıp yansıtmıştır.

Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Sanatsal Ürünleri

Ortaokul 6. Sınıf öğrencilerinin yansıttıkları bazı ürünler aşağıda sunulmuştur.

Şekil 3.
Öğrenci Rabia'nın Çalışması

Rabia'nın, Vasily Kandinsky'nin 1923 yılına ait “The On white II” adlı eserini seçtiği görülmektedir. Rabia seçtiği eser için “Karmaşık bir düzeni andırıyor” ifadesini kullanmıştır. Çalışma incelendiğinde teknik olarak pastel boya tekniğinin kullanıldığı görülmektedir. Sarı zemin üzerine geometrik şekillere yer verilmiştir. Rabia resminin ortasına kare yerleştirip karenin üstüne ve yanlarına geometrik şekiller çizmeye çalışarak seçtiği esere benzetmeye çalışmıştır. Fakat çizdiği şekillerin az olması ve arka planda farklı renk kullanması çalışmasını seçtiği eserden uzaklaştırmıştır. Rabia'nın seçtiği esere fazla bağlı kalmadığı kendine özgü yorum kattığı görülmektedir. Çalışmasında çok detaya girmemiş ve çalışmasını daha az renkle yapmayı tercih etmiştir. Rabia'nın yapmış olduğu çalışma ile seçtiği eser karşılaştırıldığında tek benzerliğin kullanmış olduğu biçimsel görüntü olduğu görülmektedir. Rabia çalışmasını özgün bir şekilde yorumlayarak yansıtmıştır.

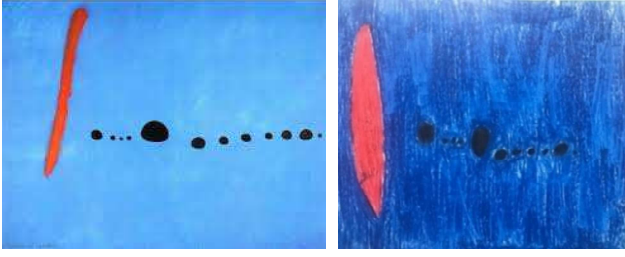

Şekil 4.
Öğrenci Hiranur'un Çalışması

Hiranur'un, Paul Klee'in 1940 yılına ait “Natürmort” adlı eserini seçtiği görülmektedir. Hiranur seçtiği eser için “Gelen misafirlere çay ikram edilen çaydanlıkları hatırlattı bana” ifadesini kullanmıştır. Çalışmaya bakıldığında bu çalışmada kullanılan tekniğin pastel boya tekniği olduğu görülmektedir. Sıcak soğuk renklerin birlikte kullanıldığı bu resimde geometrik formda şekiller çizerek objeleri soyutlaştırmaya çalışmıştır. Hiranur çalışmasında seçtiği eserdeki bazı şekilleri çizmemiş, objeleri daha az çizmeyi tercih etmiş ve ayrıntıya girmemiştir. Bu bakımdan Hiranur'un çalışmasının eserden yalnızca şekil ve çizdiği obje sayısı konusunda farklılaştığı görülmektedir. Yaratıcılık yönünden bakıldığında yaratıcılığını az da olsa kullanmıştır. Kullanılan şekil ve renkler seçtiği eserle benzerlik göstermektedir.

Ortaokul 7. Sınıf Öğrencilerinin Sanatsal Ürünleri

Ortaokul 7. Sınıf öğrencilerinin yansıttıkları bazı ürünler aşağıda sunulmuştur.

Şekil 5.

Öğrenci Musa'nın Çalışması

Musa'nın, Joan Miro'nun 1961 yılına ait "Blue II" adlı eserini seçtiği görülmektedir. Musa seçtiği çalışma için "Mavi zemin üzerine yapılan kırmızı çizgi adeta deniz kenarında bulunan iskeleye mavi zemin ise bana denizi hatırlattı" ifadesini kullanmıştır. Çalışma incelendiğinde öğrencinin yaptığı bu çalışmada pastel boya tekniği kullanıldığı görülmektedir. Musa çalışmasında, arka planı seçtiği eserdekiyle aynı renk olan mavi rengi kullanmış olup, mavi zemin üzerinde ise yuvarlak şekillere yer vermiştir. Çalışmanın sol tarafında kırmızı kalın bir çizgi yer almaktadır. Musa çalışmasında, bu çizgiyi, seçtiği eserdekine göre daha kalın ve uzun çizerek kendi yorumunu katmıştır. Yuvarlak şekilleri farklı boyutlarda çizmeye çalışmıştır. Kullanılan renk ve şekillerin seçilen eserle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Öğrenci, çalışmasında özgünlük ve yaratıcılığını az da olsa kullanarak resmi yorumlamıştır.

Şekil 6.

Öğrenci Nurmina'nın Çalışması

Nurmina'nın, Hilma Af Klint'in 1907 yılına ait "The Ten Largest No. 3" adlı eserini seçtiği görülmektedir. Nurmina seçtiği çalışma için "Resim bana coşkulu ve eğlenceyi hatırlatıyor. Sanki uzayda bulunan gezegenler gibi" ifadesini kullanmıştır. Çalışmaya bakıldığında, kuru boya tekniği ile yaptığı bu çalışmada dairesel geometrik formlar hakimdir. Çizilen dairesel geometrik formların seçilen eserle benzerlik gösterdiği görülmektedir. Nurmina çalışmasında ince ve kalın kontur çizgilerine yer vermiştir. Çizilen kontur çizgilerinin konumlandırılışı ve şekillerin benzer çizilmesi öğrencinin seçtiği esere bağlı kaldığını ve kendisinden bir yorum katmadığını göstermektedir. Nurmina'nın çalışmasında sıcak ve soğuk renkler hakimdir. Nurmina'nın çalışmasında genel olarak seçtiği esere renk ve şekilsel olarak oldukça bağlı

kaldığı görülmektedir. Bu açıdan öğrenci özgünlüğünü ve yaratıcılığını kullanmadan resmi yorumlayıp yansıtmıştır.

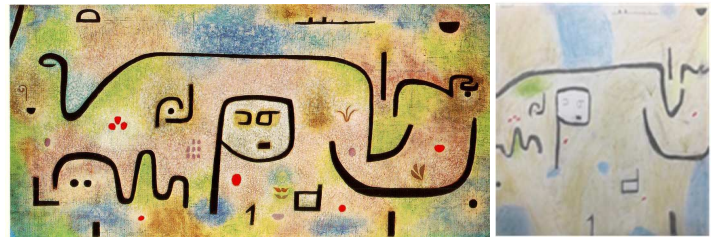
Ortaokul 8. Sınıf Öğrencilerinin Sanatsal Ürünleri

Şekil 7.

Öğrenci Sümeyya'nın Çalışması

Sümeyya'nın, Vasily Kandinsky'nin 1923 yılına ait "The On White II" adlı eserini seçtiği görülmektedir. Sümeyya seçtiği çalışma için "Değişik bir resim, dikkatli baktığımda balıkçı teknesine benziyor" ifadesini kullanmıştır. Çalışma incelendiğinde resmin pastel boya tekniği ile yapıldığı görülmektedir. Çalışmasında dairesel, geometrik şekiller kullanmıştır. Beyaz zemin üzerine kare, üçgen, dikdörtgen gibi geometrik şekiller kullanılarak seçilen esere benzetilmeye çalışmıştır. Çalışmasının sol tarafında hareketli çizgiler kullanarak resme dinamiklik kazandırmıştır. Sümeyya çalışmasına detaylar girerek resmini sadelikten uzaklaştırmıştır. Yapılan çalışmanın seçilen eserdeki şekillere büyük oranda benzerlik göstermesi, öğrencinin yaratıcılığını kullanmadığını, çalışmasına kendinden yorum katmadan eseri yansıttığını göstermektedir.

Şekil 8.

Öğrenci Berat'ın Çalışması

Berat'ın, Paul Klee'nin 1938 yılına ait "Insula Dulcamara" adlı eserini seçtiği görülmektedir. Berat seçtiği eser için "Resim fil'e benzemektedir" ifadesini kullanmıştır. Eser incelendiğinde kuru boya tekniği kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Çalışmasında dikkati ilk çeken kalın kontur çizgiler kullanmış olmasıdır. Berat çalışmasında, seçmiş olduğu eserdeki şeklin aynısını yaparak ince ve kalın kontur çizgileriyle çalışmasını seçilen esere benzetmiştir. Resminde soğuk renkler kullanmış ve bu renkleri flu şekilde tercih etmiştir. Öğrenci çalışmasına yaratıcılığını kullandığı renkleri

katmış, fakat tasarım olarak sanatçının resmine bağlı kalmayı tercih ederek resmi yorumlayıp yansıtmıştır.

Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserlerini ürünlerine nasıl yansıttıklarına bakıldığında, ortaokul öğrencilerinin sanatı yansıma düzeylerinin iyi seviyede olduğu ve resimleri yansıma konusunda istekli oldukları görülmüştür. Ortaokul öğrencilerinin genel olarak sanatçıların orijinal eserlerinden fazla uzaklaşmadıkları görülmüştür. Öğrencilerin, resimlere kısmen de olsa kendilerinden özgün yorum getirdikleri ve genel olarak öğrencilerin sanatçıların eserlerini biçim ve renk olarak beğendiklerinden dolayı sanatçıların eserlerinden fazla uzaklaşmamaya çalıştıkları görülmüştür. Daha çok kontur çizgileri ve geometrik şekillere ağırlık vermişlerdir. Teknik olarak genelde pastel boya ve kuru boya tercih edilmiştir. Öğrencilerin resimleri yorumlarken renk konusunda cesaretli adımlar attıkları, özgün ve yaratıcı oldukları, biçimsel olarak ise esere bağlı kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu tarz etkinliklerin öğrencilerin estetik beğenilerini geliştirmelerine olanak sağladığı ve yansıma becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Etkinlikleriyle İlgili Görüşleri

Tablo 6.

Ortaokul Öğrencilerinin Soyut Sanat Eserleri Etkinlikleri ile İlgili Görüşleri

Tema	Alt Tema	f
Nasıl Bir Etkinlik?	Güzel	49
	Eğlenceli	32
	Bilgilendirici	9
	Faydalı	6
	Mutluluk verici	6
	İlgi ve merak uyandırıcı	6
	Cevap vermeyenler	12
Toplam		120
Neden Bu Resim?	Eğlenceli ve güzel	60
	Kolay olması	14
	Sonsuzluk hissi uyandırması	7
	İlgi çekici ve özgün	10
	Renk ve şekillerin uyumu	18
	Mutluluk ve heyecan verici	4
	Cevap vermeyenler	7
Toplam		120
Mutluluk	Evet	118
	Hayır	2
	Toplam	120
Tekrar Katılımı	Evet katılımı	110
	Kararsızım	2
	Hayır katılmam	8
	Toplam	120
Benzerlik ve Farklık	Biçim benzer renk tonları farklı	29
	Renk tonları benzer biçim farklı	10
	Bir fark yok	14
	Benzerlik yok	2
	Cevap vermeyenler	65
Toplam		120

Tablo 6 incelendiğinde ortaokul öğrencilerinin “Katıldığınız bu etkinlik hakkında ne düşünüyorsunuz?” sorusuna 120 öğrenciden 49 (%40.83) kişi “Güzel bir etkinlik”, 32 (%26.66) kişi “Eğlenceli bir etkinlik”, 9 (%7.5) kişi “Bilgilendirici bir etkinlik”, 6 (%5) kişi “Faydalı bir etkinlik”, 6 (%5) kişi “Mutluluk verici bir etkinlik”, 6 (%5) kişi “ilgi ve merak uyandırıcı” cevabını verirken, 12 (%10) öğrenci soruyu cevaplamamıştır.

Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Hiranur: Çok güzel bir etkinlik bu etkinliğe katılmak beni gururlandırdı.

Sırma: İnsanların resme olan ilgisini artırıyor. Merak uyandırıcı etkinliktir.

Helin: Belki de hayatımda yaptığım en eğlenceli etkinliklerden biriydi.

Muhammet: Bu etkinlik soyut sanat hakkında bilgilenmemizi sağladı.

Nurmina: Böyle bir etkinlikte yer almak ilgi çekici ve merak uyandırıcı geldi.

Tablo 6’da öğrencilere yöneltilen “Bu resmi neden seçtiniz?” sorusuna 120 katılımcıdan 60 (%50) kişi “Eğlenceli ve güzel olması”, 14 (%11.66) kişi “Kolay olması”, 7 (%5.83) kişi “Resmin sonsuzluk hissi uyandırması”, 10 (%8.33) kişi “İlgi çekici ve özgün tarzda olması”, 18 (%15) kişi “Renk ve şekillerin uyumu”, 4 (%3.33) kişi “Mutluluk ve heyecan verici olması” cevabını verirken, 7 (%5.83) kişi cevaplamamıştır.

Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Nehir: Resimde sonsuzluğa giden bir yol vardı. Beni o resmi seçmeye iten o oldu.

Berna: Resimdeki renk uyumu ve şekiller çok hoşuma gittiği için seçtim.

Ayşegül: Resimdeki canlı renklerin bir araya gelmesi resmin hem ilgi çekici ve özgün görünmesi beni resmi seçmeye itti.

Yaren: Eğlenceli olduğu ve resmi beğendiğim için seçtim.

Eylül: İçimdeki ses ve yeteneğim bu resmi seçersem mutlu ve heyecan verici olacağımı söylediği için seçtim.

Fatih: Geometrik şekilleri seviyorum renk ve şekillerin uyumlu geometrik yapıda olması seçmemde etkili oldu.

Azra: Uzay boşluğunda sonsuzluğa giden bir yolculuk gibi geldiği için seçtim.

Tablo 6’da öğrencilere yöneltilen “Soyut sanat etkinliğinde yer almaktan mutlu musunuz?” Sorusuna 120 katılımcıdan 118 (%98.33) kişi “Evet mutluyum”, 2 (%1.66) kişi “Hayır değilim” cevaplarını vermişlerdir.

Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Zeynep: Evet mutluyum. Kendimi iyi hissettim.

Merve: Evet mutluyum. Kendimi değerli hissettim.

Nehir: İyi ki yer almışım bu etkinlikte.

Ecrin: Bu etkinlik beni mutlu edip eğlendirdi.

Tablo 6'da öğrencilere yöneltilen "Tekrar böyle bir etkinlikte yer almak ister misiniz?" sorusuna 120 katılımcıdan 110 (%91.66) kişi "Evet katılırım", 2 (%1.66) kişi "Kararsızım" cevabını verirken, 8 (%6.66) kişi Hayır katılmam cevabını vermiştir.

Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Ümit: Evet katılmak isterim. İnsana farklı bakış açısı katıyor.

Sinem: Evet katılırım etkinlik çok güzeldi.

Rana: Evet etkinlik insana moral veriyor.

Tablo 6'da öğrencilere yöneltilen "Seçtiğiniz resimle yaptığınız resim arasındaki benzerlik ve farklılıklar nelerdir?" sorusuna 120 katılımcıdan 29 (%24.16) kişi "Biçim ve şekil benzer renk tonları farklı", 10 (%8.33) kişi "Renk tonları benzer biçim ve şekil farklı", 14 (%11.66) kişi "Bir fark yok benzeri oldu", 2 (%1.66) kişi "Benzerlik yok her şey farklı oldu" cevabını verirken, 65 (%54.16) kişi cevaplamamıştır.

Öğrencilerin sorulara verdiği cevaplardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Hilal: Seçtiğim resimle yaptığım resim arasında şekil aynı ama renk tonları farklı oldu.

Yener: Aynısı oldu diyemem her şey farklıydı ama yaparken eğlendim.

Yağmur: Çizimlerim benzemişti şekilsel olarak ama arka planda kalan renkler farklı oldu.

Ortaokul öğrencilerine yöneltilen sorulara verdikleri tüm cevaplar incelendiğinde öğrencilerin yapılan etkinliğe olan ilgilerinin yüksek olduğu, etkinliği yaparken mutlu oldukları gibi olumlu sonuçlar alındığı ve böyle bir etkinliğin tekrar olması durumunda katılımın yüksek olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Resimleri yorumlamak için seçerken onlarda uyandırdığı duygular, resmin güzel olması ve dikkatlerini çekmesinde etkili olmuştur. Yorumladıkları resimle seçtikleri resim arasındaki benzerlik ve farklılıklarla ilgili olarak, biçimsel olarak benzetebildikleri ama renk tonlarının genelde benzemediği, bunun da kullanılan malzemenin türü ve cinsine bağlı olarak değiştiği sonucu ortaya çıkmıştır.

Tartışma

Bu araştırmada ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserlerine ilişkin bakış açıları ile soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğenileri arasındaki ilişkinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın ilk bulgusuna göre ortaokul öğrencilerinin soyut sanat algılarına ilişkin metaforlarına bakıldığında 120 ortaokul öğrencisinin soyut sanat kavramına ilişkin 14 adet metafor oluşturduğu, bu metaforlardan en fazla 'Gerçek dışı' metaforunun yoğun cevap verilen metafor olduğu, ancak duygu, hayal, özgün, karmaşık gibi metaforların üzerinde de durulduğu görülmüştür. Benzer araştırmalara bakıldığında Uçar, Canbolat ve İlhan (2019)'ın çalışmalarında öğrenciler tarafından "sanat" kavramına ilişkin 66 adet metafor oluşturulmuş bu metaforlardan öğrenciler, 36 tanesini soyut kavramlarla 30 tanesini ise somut kavramlarla ilişkilendirmiştir. Soyut kavramlarla ilişkilendirilen birçok metafor arasında; özgürlük, duygu, hayal, his gibi kavramların yer aldığı görülmektedir. Hiçyılmaz ve Adanır (2019) araştırmalarında öğretmen adaylarının sanat kavramına ilişkin geliştirdikleri metaforlarında, yaratıcılığın ifadesi olarak sanat temasına göre incelendiğinde öğretmen adaylarının; insan, hayal, gökkuşağı, bukalemun, kapalı kutu, dil, renk, gölge, boş kâğıt şeklinde metaforlar geliştirdikleri görülmüştür. Balçık ve Taşkesen'in (2022) araştırmalarında, sevgi kavramına ilişkin 19 metafor oluşturulmuş, en yoğun kullanılan metaforların aile, aşk, hayal, sevmek gibi metaforlar olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar mevcut çalışmayı destekler niteliktedir. Bu benzer araştırmalardan da anlaşılacağı gibi sanat ile ilgili hangi kavram verilirse verilsin; duygu, hayal, his, özgünlük (bakış açısı) ve renk gibi sanatsal ve soyut metaforların ortaya konulduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre öğrencilerin soyut sanat algılarına ait kullandıkları metaforların 4 kategoride yer aldığı görülmüştür. Bu kategoriler; Kişisel düşüncenin ifadesi olarak; duygu, özgün, bakış açısı; Biçimselin ifadesi olarak; dışavurum, renk cümbüşü, gerçek dışı; Dışavurumun ifadesi olarak; dışavurum, renk cümbüşü, gerçek dışı; Hayalin ifadesi olarak; hayal, eşsiz, sonsuz, karmaşık şeklindedir. Kategoriler içerisinde "dışavurumun ifadesi olarak gerçek dışı" kategorisinin en çok tekrarlandığı tespit edilmiştir. Aydın Elmas ve Demir (2018), öğrencilerin okul kavramına ilişkin kullandıkları kategorileri; doğa, renk, aile, mutluluk, başarı, gelecek zaman, eğlence, içerik, meslek, yiyecek, kaygı ve baskı gibi 12 farklı yazılı metafor olarak belirlemişlerdir. Fidan ve Fidan'ın (2016) çalışmalarında, ortaokul öğrencilerinin görsel sanatlar dersi kavramına ilişkin ürettikleri metaforların; "yaşamın bir ifadesi olarak, tedavi edici olarak, olumsuz duyguların bir ifadesi olarak, eğlence ve zevk aracı olarak, duyguların yansımaları olarak, yetenek ve yaratıcılık ifadesi olarak ve çeşitlilik ifadesi olarak" toplam yedi alt temada toplandığı görülmüştür. Benzer çalışmalarda olduğu

gibi, öğrencilerin his ve duygularına bağlı olarak kategorileri ortaya koydukları tespit edilmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında mevcut çalışmayı destekler nitelikte oldukları görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu olan ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğeni düzeylerine göre, estetik beğeni ortalama puanlarına bakıldığında öğrencilerin estetik düzeylerinin iyi seviyede olduğu görülmüştür. Ortaokul öğrencilerinin soyut sanat ile ilgili hazır bulunuşluk düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda alınan puanının beklentiyi karşılayacak düzeyde olduğu değerlendirilmiştir. Taşkesen ve Ekici (2020) tarafından Görsel sanatlar öğretmen adaylarının estetik beğeni düzeylerinin incelenmesi sonucunda estetik beğeni düzeylerinin iyi düzeyde olduğu sonucuna varılmıştır. Demirel'in (2018a) öğrencilerin estetik beğeni düzeylerinin ve estetik değerlendirmelerinin tespit edilmesi amacıyla uyguladığı estetik beğeni anketi sonucuna göre; dışavurumcu sanat yoluyla verilen eğitim sonucunda sanat eserlerine olan beğeni düzeylerinin arttığı gözlemlenmiştir. Çalışmaların mevcut çalışmayı destekler nitelikte olduğu görülmüştür.

Araştırmada ayrıca ortaokul öğrencilerinin sınıf düzeylerine göre soyut sanat eserleriyle ilgili estetik beğeni ortalama puanları farkı test edilmiştir. Puan ortalamalarına bakıldığında anlamlı bir fark olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Taşkesen ve Ekici (2020)'in araştırma sonucuna göre sanat okuryazarlık düzeylerinin 1. sınıftan 4. sınıfa gidildikçe arttığı fakat bu artışın anlamlı olmadığı sonucuna varılmıştır. Bu sonucun mevcut çalışmayı destekler nitelikte olduğu görülmektedir. Demirel (2018b)'in estetik beğeni üzerine yaptığı benzer bir çalışmada öğrencilere çalışma öncesi ön test ve çalışma sonrası son test uygulanarak aradaki değişim ve fark gözlemlenmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda ilk yapılan teste "hiçbir fikrim yok" cevabı çoğunlukta olurken çalışma sonrası yapılan son testte ise "beğendim" ifadesi daha yoğun cevap olarak verilmiştir. Bu çalışmada yapılan değerlendirme sonucu sınıf düzeyleri arasında farklar olduğu söylenebilir. Mevcut çalışmada sınıf düzeylerinde bir fark görülmezken benzer çalışmada sınıf düzeyleri arasında fark görülmüştür. Bu da benzer çalışmalar arasında farklar olabileceği sonucunu göstermektedir.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin soyut sanat eserleriyle ilgili estetik düşüncülerine yönelik olarak, öğrencilerin ünlü sanatçıların 10 adet resmini ana fikir, biçim, renk ve tasarım olarak değerlendirdikleri ve bu değerlendirme verilerinin yüzdeleri kısımlarına göre daha çok ana fikir ve renk sorusuna ve resme uygun cevaplar verdikleri görülmüş; biçim ve tasarım sorularına yeterli seviyede cevap alınmadığı gözlemlenmiştir. Bu da öğrencilerin biçim ve tasarım konusunda bilgilendirme ve eğitimle farkındalık oluşturularak resimlere uygun olumlu cevap alınabileceği düşüncesini ortaya çıkarmaktadır. Demirel'in (2018b) araştırmasının nitel boyutunda öğrencilere yapılan ön test

verilerine göre, öğrenciler sanat eserlerinin belirgin özelliklerini dikkate alarak yaptıkları olumlu veya olumsuz bir bakış açısıyla değerlendirme yaparken, yapılan son teste bakıldığında renk, ışık-gölge, oran-orantı, kompozisyon gibi sanat içerikli terimlerle değerlendirme yapmışlardır. Taşkesen ve Ekici'nin (2020) araştırma sonuçlarına bakıldığında, sanat eğitimi aldıkları bilinen resim-iş eğitimi öğretmen adaylarının sanat eserlerine karşı duydukları estetik beğenilerin beklenen seviyede olduğu, ancak sanat eserleri hakkında sorulan sorular içinden "biçim-tasarım" sorularını tam olarak anlamadıkları ve bilgi sahibi olmadıkları görülmüştür. Sevim, Hisarcıklılar ve Fezyoğlu'nun (2012) araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adaylarının sanat eseri karşısında, estetik tavır olarak düşünsel-bilgisel bir tavır benimsedikleri; Türk klasik ve modern resim sanatını, Batı klasik ve modern resim sanatına göre daha fazla beğendikleri görülmüştür. Bu araştırmaların mevcut çalışmayı kişilerin bilgi birikimlerine göre, sanat eserleri karşısındaki estetik düşünce ve estetik tavır olarak destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Araştırmanın bir diğer bulgusuna göre ortaokul öğrencilerinin soyut sanat ürünlerini çalışmalarına nasıl yansıtmış olduklarına bakıldığında; yansıtmama becerilerinin iyi seviyede olduğu ve resimleri yorumlama konusunda istekli oldukları görülmüştür. Ortaokul öğrencilerinin genel olarak sanatçıların orijinal eserlerinden fazla uzaklaşmadıkları, resimlere kendilerinden kısmen özgün yorum getirdikleri ve genel olarak öğrencilerin kendi çalışmalarını, sanatçıların eserlerini biçim ve renk olarak beğenmelerinden dolayı sanatçıların eserlerine benzetmeye çalıştıkları görülmüştür. Teknik olarak genelde pastel boya ve kuru boya tercih edilmiştir. Öğrencilerin resimleri yorumlarken renk konusunda cesaretli adımlar attıkları, özgün ve yaratıcı oldukları, biçimsel olarak esere bağlı kalmayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu tarz etkinliklerin öğrencilerin estetik beğenilerini geliştirmelerine olanak sağladığı ve yansıtmama becerilerini geliştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Taşkesen ve Uludağ (2019) çalışmalarında, öğrencilerin araştırma kapsamında yaptıkları uygulama çalışmasından aldıkları puanı 54.65 olarak tespit etmiş ve sanatçılardan gösterilen eserlerin öğrencilerin sanatsal yaratıcılık düzeylerine belli miktarda etki ettiği tespit edilmiştir. Aksu ve Taşkesen (2022) ortaokul öğrencilerinin pedagojik sanat eleştirisi etkinlikleri süreci öncesinde yaptıkları çalışmalarda, seçilen esere bağlı kaldıklarını ve sanat eleştirileri etkinlikleri sonrasında ise özgün ve yaratıcı çalışmalar ortaya koyduklarını tespit etmiştir. Bu açıdan bakıldığında, öğrencilerin sanatsal ürünleri karşılaştırıldığında süreç sonunda daha özgün çalışmalar ortaya koydukları belirlenmiştir. İlgili çalışmalar, öğrencilerin çalışmalarını yansıtmama becerileri ve yaratıcılık düzeyleri konusunda mevcut çalışmayı destekler niteliktedir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu olan ortaokul öğrencilerinin soyut sanat etkinlikleri ile ilgili görüşlerine göre, öğrencilerin yapılan etkinliğe olan ilgilerinin yüksek olduğu, etkinliği yaparken mutlu oldukları gibi olumlu dönütler alındığı ve böyle bir etkinliğin tekrar olması durumunda katılımın yüksek olacağı sonucuna ulaşılmıştır. Resimleri yorumlamak için seçim yapmalarında öğrencilerde uyanan duyguların, resmin güzel olması ve dikkatlerini çekmesi gibi etkenlere bağlı olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yorumladıkları resimle seçtikleri resim arasındaki benzerlik ve farklılıklarla ilgili olarak, biçimsel olarak benzetebildikleri, ama renk tonlarının genelde benzemediği, bunun da kullanılan malzemenin türü ve cinsine bağlı olarak değiştiği sonucu ortaya çıkmıştır. Taşkesen ve Uludağ'ın (2019) öğrencilere sanat eleştirisi kapsamında yaptıkları uygulamanın öğrencilerin motivasyonlarına olan etkisini tespit etmek için sordukları sorulara verilen cevaplar incelendiğinde; öğrencilerin sanat eleştirisi kapsamında uygulanan çalışmadan olumlu etkilendikleri, etkinliğin eğlenceli ve güzel olduğu, etkinliğin tekrarı halinde tekrar çalışma yapmak istedikleri, öğrencilerin çoğu hedeflerine ulaştıklarını düşündüğü ve yaptıkları çalışmanın seçtikleri esere benzediği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak öğrencilerin motivasyonlarının olumlu etkilendiği görülmüştür. Arslan'ın (2020) çalışmasında, öğrencilerin bir bölümünün sanat eleştirisi konusu bağlamında çalışmalarını geliştirdiği ve yeni anlayış ve fikirlere yönelik önyargı ve kalıplarını yıktıkları görülmüştür. Çalışmalarını oluşturmada konu, üslup ve teknik olarak olumlu bir etkiye sahip oldukları, ayrıca bunun da öğrencilerin karar verme sürecinde yönlendirici olduğu belirlenmiştir. Bu ve benzeri çalışmalarda, öğrenciler tarafından yapılan çalışmaların beğenilmesi, öğrenciler üzerinde farkındalık oluşturması ve etkinliği yaparken mutlu olmaları gibi olumlu sonuçların ortaya koyulması, mevcut çalışmayı destekler niteliktedir.

Sonuç ve Öneriler

Araştırmanın genel sonuçlarına bakıldığında ortaokul öğrencilerinin soyut sanat ile ilgili öne sürdükleri metaforları, sanatsal bağlamda soyut kavramlarla ilişkilendirdikleri ve öğrencilerin estetik beğeni düzeylerinin iyi seviyede olduğu, ancak sınıf düzeyine göre anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin genel olarak her resmin ana fikir ve renkleri hakkında bilgi sahibi oldukları, biçim ve tasarım konularında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Öğrencilerin çıkardıkları sanatsal ürünlere bakıldığında örnek olarak aldıkları sanatçıların çalışmalarına yakın eserler ortaya koydukları ve başarıyla tamamladıkları görülmüştür. Öğrencilerin soyut sanat etkinliklerine olan ilgilerinin yüksek olduğu etkinliği yaparken mutlu oldukları ve etkinliğin tekrarı durumunda katılımın yüksek olacağı sonucuna varılmıştır.

Araştırmanın öğrenciler ile yapılan farklı sanatsal içerikli araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Özellikle ortaokullarda yapılan soyut sanat çalışmalarının, sınıf düzeylerine uyarlanması durumunda öğrencilerin sanatsal gelişimine yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Araştırmanın, yöneticilerin ve öğretmenlerin öğrencileri sanatsal faaliyetlere ve sanat içerikli etkinliklere yönlendirmeleri konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Öğrencilerin realist olmayan sanatsal ürünleri ortaokul düzeyinde üretmelerinin, onlara sanatsal yaratıcılık bağlamında faydalı olacağı ve ortaokullarda görev yapan görsel sanatlar öğretmenleri için teşvik edici bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

Etik Komite Onayı: Etik kurul onayı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İnsan Araştırmaları Eğitim Bilimleri Etik Kurulu'ndan (Tarih: 30.12.2021, Sayı: 12/02) alınmıştır.

Bilgilendirilmiş Onam: Katılımcıların ailelerinden onam alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Yazar Katkıları: Fikir-R.S.; Tasarım-R.S.; Denetleme-S.T.; Kaynaklar-R.S.; Veri Toplanması ve/veya İşlenmesi-R.S., S.T.; Analiz ve/veya Yorum-R.S., S.T.; Literatür Taraması-R.S.; Yazıyı Yazan-R.S.; Eleştirel İnceleme-S.T.; Diğer-R.S.

Çıkar Çatışması: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazarlar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval was obtained from Erzincan Binali Yıldırım University Human Research Educational Sciences Ethics Committee (Date: 30.12.2021, Number: 12/02).

Informed Consent: Consent was obtained from the participants' families.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Author Contributions: Concept-R.S.; Design-R.S.; Supervision-S.T.; Resources-R.S.; Data Collection and/or Processing-R.S., S.T.; Analysis and/or Interpretation-R.S., S.T.; Literature Search-R.S.; Writing Manuscript-R.S.; Critical Review-S.T.; Other-R.S.

Conflict of Interest: The authors have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The authors declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

Aksu, M., & Taşkesen, S. (2022). Ortaokul öğrencilerinin pedagojik sanat eleştirisi algı düzeylerinin ve sanat eleştirisi etkinliklerinin sanatsal çalışmalarına yansımaları. *Uluslararası Güzel Sanatlar Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 126-160. http://ugsead.penpublishing.net/files/12/manuscript/manuscript_3453/ugsead-3453-manuscript-001341.pdf

- Arslan, R. (2020). *Güzel sanatlar eğitimi sürecinde sanat eleştirisi içerikli dersler ile anasanat atölye dersleri arası etkileşime dayalı öğrenci ve öğretim elemanı görüşleri* (Tez No. 628568) [Doktora tezi, Anadolu Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Aydın Elmas, S., & Demir, E. (2018). 5. sınıf öğrencilerinin okul olgusuna yönelik metaforik algıları. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences*, 51(3), 45-70. <https://doi.org/10.30964/auebfd.427496>
- Balçık, E., & Taşkesen, S. (2022). Ortaokul öğrencilerinin sevgi kavramını algılamalarına ilişkin göstergibilimsel yaklaşım. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 10(2), 145-161. <https://doi.org/10.7816/sed-10-02-03>
- Buyurgan, S., & Mercin, L. (2005). *Görsel sanatlar eğitiminde müze eğitimi ve uygulamaları*. V. Özsoy (Ed.). Görsel Sanatlar Eğitimi Derneği Yayınları.
- Creswell, J. W., & Plano Clark, V. L. (2020). *Karma yöntem araştırmaları tasarımı ve yürütülmesi* (4. bs.) (Y. Dede, & S. B. Demir). Anı Yayıncılık.
- Demirel, İ. N. (2018a). Dışavurumcu sanat yoluyla estetik değer öğretimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38(2), 693-714. <https://doi.org/10.17152/gefad.393942>
- Demirel, İ. N. (2018b). 9-12 yaş çocukların estetik değer algılarının incelenmesi. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19(2), 312-327. <https://doi.org/10.17679/inuefd.346720>
- Erdem, P. (2010). *3-7 yaş çocuklarının estetik algılarının gelişimi* (Tez No. 267334) [Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi]. YÖK Tez Merkezi.
- Fidan, B., & Fidan, M. (2016). Ortaokul öğrencilerinin görsel sanatlar dersi kavramına ilişkin metaforik algıları. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 159-166. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/222651>
- Hiçyılmaz, Y., & Adanır, Y. (2019). Sanat eğitimi dersi alan öğretmen adaylarının sanat kavramına ilişkin sahip oldukları algıların metaforlar aracılığıyla incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(3), 19-23. <https://doi.org/10.18506/anemon.462012>
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 62-80. [https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ozgubulut/129744/Sosyal Hizmet E Dergi SOSYAL BILIMLERDE.pdf](https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ozgubulut/129744/Sosyal%20Hizmet%20E%20Dergi%20SOSYAL%20BILIMLERDE.pdf)
- Leech, N. L., & Onwuegbuzie, A. J. (2009). A typology of mixed methods research designs. *Quality & Quantity*, 43(2), 265-275. <https://doi.org/10.1007/s11135-007-9105-3>
- Malchiodi, C. (2007). *The art therapy sourcebook*. McGraw-Hill.
- Şen, Ü. S. (2005). Sanat eğitiminde bilimsel araştırma yöntemlerinin kullanılması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 343-360. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/31937>
- Sevim, O., Hisarcıklılar, E., & Feyzioğlu, N. (2012). Bir estetik duyuş analizi. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16(3), 41-57. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/32338>
- Stemler, S. (2001). An overview of content analysis. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 7(17), 1-6. <https://doi.org/10.7275/z6fm-2e34>
- Taşkesen, S., & Ekici, S. (2020). Görsel sanatlar öğretmen adaylarının sanat okuryazarlık düzeyleri ile estetik beğeni düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ekev Akademi Dergisi*, (81), 411-428. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2594375>
- Taskesen, S., & Uludağ, M. (2019). The effect of art criticism activities on the creativity and motivation of secondary school students. *International Online Journal of Educational Sciences*, 12(1), 312-325. <https://doi.org/10.15345/iojes.2020.01.019>
- Tunalı, İ. (2004). *Estetik* (8. bs.). Remzi Kitabevi.
- Uçar, M., Canbolat, C., & İlhan, S. (2019). Güzel sanatlar ve tasarım fakültesi öğrencilerinin "sanat" kavramına ilişkin zihinsel imgeleri. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, (23), 393-411. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/737550>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, M. (2009). *Görsel sanatlar eğitiminde uygulamalar* (3. bs.). Gündüz Eğitim Yayınları.